

BERENTÉS TAMÁS

NYOLC ÉV A SZÖGESDRÓTOK ÖLELÉSÉBEN

(Molnár János raizával)

Folytatjuk a szerző háborús naplójának közlését. Előző részletünkben a drámai életutat megjárt Berentés Tamás beszámol a háború utolsó napjairól, fogságba eséséről és szökéséről, letartóztatásáról és a börtönben töltött első órákról.

*

A reggeli őrsváltáskor kizavartak bennünket - és pedig cellánként - az udvarra, ahol egy tábori latrina és hozzá folyóvíz szolgálta kényelmünket. Mondanom sem kell, hogy szappan, törölköző nem volt; az első „szappanos” mosakodásra még kb. öt hónapot kellett várnom; erről majd később írok; maradandó élmény volt, máig sem tudom elfelejteni.

Napjában háromszor kaptunk enni, s meg kell vallanunk, hogy mivel a letartóztatottak számára nem főztek, így a koszt igazán jó volt: mindent megkaptunk, ami néhány tiszt és a kis számú legénység után megmaradt. Igyatok, egyetek... úgysem éltek soká ezen a fejedelmi koszton - gondolhatták magukban őrünk, akik beadták a lábast, vagy vödört az ajtón. Így is volt.

Megkezdődtek a kihallgatásaim: a második emeletre kísérték, ahol egy hatalmas íróasztal mögött ült tengerészisztii egyenruhában egy sötétbőrű, szúróstekintetű, zömök férfi. A szobában néhány iratszekrény, szék és kisebb asztal volt még, a padló szőnyeggel borított. Az ő „Tovaris Major”-nak szólította a láthatóan legmagasabb rangú tisztet, majd annak intésére elhagyta a helyiséget. Rajtunk kívül egy tolmács - a bőrkabátos - és egy nő volt jelen, aki a jegyzőkönyvet vezette. Gyakran előfordult, hogy a kihallgatáson olyanok is résztvettek, akik egyébként nem foglalkoztak velem; így a magydarab sárgahajú némbér és még egy-két tiszt a különítményből. Ma is úgy vélem, hogy ezek a tengerésznek beöltözött „urak” nem sokat értettek a hajózáshoz... az ő hivatásuk egészen más volt.

A személyi adatok rögzítése után sort kerített kihallgatóm az „érdemi” kérdésekre: gyermekkorom, hol jártam és milyen iskolákba, családi kapcsolataim; Édesapám tisztiorvos volt

Gyöngyösön: ez nyilván bizalmi állás volt - Ő a magasrangú katonák gyógyításával megbízott, politikailag igen megbízható személy volt - mire tanítottak a katonaiskolában, miért támadtunk a Szovjetekre, milyen volt alakulatunk szerveződése, kik voltak a parancsnokaink, mi volt a feladatunk, milyen szabotázs-cselekményeket, gyilkosságokat hajtottunk végre és milyeneket terveztünk végrehajtani most, hogy a háború véget ért, stb, stb...

A kérdéseknek se vége, se hossza nem volt. Kihallgatásaimra a nap bármely szakában számíthattam. Sokszor ugyanarról a témáról újból és újból vallanom kellett. Vélhetően igyekeztek minél háborzongatóbb szovjetellenes összeesküvést fabrikálni történetemből. Csoportunk számos tagját kézrekerítették már előttem, és ílymódon azt is tudták, hogy repülőgépünk megsemmisülése miatt nem kerültem bevetésre. Így aztán a háború utáni terrorista és szovjetellenes összeesküvés volt kedvenc témájuk, melytől nem tángítottak. E témában kapóra jött számunkra, hogy tudomásuk volt arról, hogy kalandos hazatértünk előtt a krensi erdőben elástunk egy ládát; e ládában néhány hangtompító géppisztoly volt lőszerrel, robbanóanyag, gyutacsok, rádió, hamisított bankjegyek. Elhatározták, hogy az én segítségemmel ezeket megszerzik: szép dokumentuma lesz a tárgyaláson veszélyességünknek - Molnár János bajtársammal közösen ügynök volt! - és dicsőségük nekik, a kiváló csekistáknak.

Már december volt, amikor egyik hajnalon kikergettek egy személyes cellámból, és egy teherautó platóján - három katonával és a bőrkabátos kíséretében - elindulhattam nyugatra: oda, ahol számomra befejeződött a háború. A kocsis platóján kuporgtam, nyári nadrágom és szép szürke ingem volt egyedüli ruházatom, így aztán kaptam egy pokrócot, ami igencsak jól jött. Őreimnek sem volt inyére ez a többnapos zötykölődés, ez hangulatukon is érződött. Egy éjszakát Baden-ben töltöttünk, ahol egy szőrmesapkát kaptam, meg egy katonaköpenyt. Szép karácsonyi ajándék volt... de talán inkább mikulási lehetett, mert december eleje volt.

Megérkeztünk végre Krems-be. A város elég siralmas látványt nyújtott. Valami laktanyában éjszakáztunk, és másnap

reggel nekiindultunk a „kincs”-keresésnek. Elöl a „Tovaris Major” (a pk személyesen. Ő és egy másik tiszt személyautóval jöttek) majd én, vállamon egy ásóval, no meg a tolmács bőrkabátjában, és a három katona. Az őrnagyot kíséző tiszt minden útkereszteződésnél fényképezett, ahogyan mutattam a hegynek felfelé vezető utat.

Itt meg kell jegyezni, hogy a láda elásásakor személyesen nem voltam jelen; napok múltán mutatták meg nekem, hol is van az elrejtve. Ehhez még azt is hozzá kell fűznöm, hogy valójában semmi sanda szándékunk nem volt a ládával; egyszerűen úgy gondoltuk, a legjobb helye a föld alatt van, ha már egyszer vége a háborúnak.

Arra emlékeztem, hogy egy útszéli kereszt van az erdőhöz közel, s innen talán 5-10 percnyi távolság az, amit még meg kell tenni, hogy ahhoz a vastagtörzsrű fához érjünk, ahol a „kincs” rejlik.

Élérkeztünk a kereszthez. Az út elágazott, mindkét elágazás az erdőbe vezetett, nekem pedig fogalmam sem volt arról, hogy most melyik a helyes útirány. Rövid tétovázás után rámutattam az egyikre és mentünk be, immár a fák közé. Itt már tudtam, amit kíséretem még nem tudott akkor: zsákmány nélkül térünk meg e reményteljes útról. Egy jókora fa alatt aztán hozzákezdtem; eredmény persze semmi. Aztán másutt, majd a harmadik próbálkozás következett. Őrizőim eleinte bíztattak, majd - az idő előrehaladtával - egyre türelmetlenebbekké váltak. Besötétedett. Másnap folytattuk. Enni nem kaptam, pofonokat igen. Akkor már az őrnagy és a három katonából kettő is ázott és káromkodott. A harmadik napon a bőrkabátos /a tolmács, a választott nép gyermeke/ is segített engem jobb belátásra bírni. Erre természetesen nem volt jogosítványa, de ő bizonyítani akart.

Déltájban - akkor már alig álltam a lábamon - az őrnagy az általam eddig kiásott legmélyebb gödröm elé állított és a tolmács útján közölte velem, megátalkodott fasiszta disznóval, hogy egy percem van ahhoz, hogy eláruljam a láda holét; egyébként jól nézsem meg a gödrömet, mert ez lesz egyben a sírom is. Azzal hátrakötötték a kezemet, összekötötték a bokámat és bekötötték a szemeimet.

Valahol egy regényt olvastam, ahol a halálraítélt előtt ilyenkor végigpörög egész élete. Szentül hittem, hogy lelőnek és csak egyetlen gondolatom volt: igaz, hogy meg kell most halnom, de azt a rohadt ládát mégsem találtuk meg. Igaz, nem azért akadunk csak gyökérdarabokra, kőre, sziklára, mert én hősiiesen ellenálltam; az igazság az, hogy valóban nem tudtam hol van a nyomorult. Ezek voltak utolsóként vélt gondolataim, de ekkor hátulról egy nagy ütés érte a tarkómat, s arccal előre belezuhanam a síromba.

Két nap múltán kedvenc magáncellámban voltam a Felka u. 6-ban. Kihallgatásra is csak egyszer vittek, ahol közölték velem, hogy megátalkodott magatartásom súlyosbító körülményként esik majd latba a tárgyaláson.

A tárgyalásra néhány nap múltán sor került. Ketten állottunk a „Vojennij Tribunal” előtt (Háromfős Haditörvényszék) Molnár Jánossal. Az eredmény 10-10 év szabadságvesztés, mely szovjet munkatáborokban tölendő le. Az ítélet ellen fellebezni nem lehet. Kész. Ez volt Dzsugasvili karácsonyi ajándéka.

Visszakísértek minket a Felka utcába, de már a bányászok cellájába kerültünk. Bár szűken voltunk, beszélgethettünk egymással, és nem fáztam többé, mint eladdig. Az olyan apróságok, mint a rossz levegő abban a zsúfolt odúban, hogy naponta csak két alkalommal engedtek a latrinára menni, hogy mosdatlanok, piszkosak, sőt bűdösek voltunk, nem sorolom tovább, lassan megszokottá váltak számunkra. Ebben a cellában már világítás is volt, egy gyengefényű izzó lógott arasznyi dróton a fejünk fölött, annak fényénél teltek napjaink, mostmár mondhatni teljes nyugalomban - lévén, hogy mindannyian túl

voltunk a kihallgatásokon, sőt már az ítéleten is. A bányászgyerekek elleni vád az volt, hogy szabotálták a széntermelést és felkelésre szítottak a felszabadítók ellen. Már nem elékezem arra, hogy milyen büntetéseket kaptak: a skála általában az 5-25 év között mozgott, s a halálbüntetések is gyakoriak voltak.

Egyik reggel az őrnagyra és rám mutatott: „Zabiraj-tisz sz-vescsámi!” - Ez azt jelentette, hogy szedjük össze a holminkat és készülünk föl indulásra. Nálam ez könnyen ment, mert a mocskos köpenyen és a sapkán kívül semmim sem volt. Rövidesen egy teherautó platóján kuporogtunk, majd zegzúgos belvárosi utcákon kanyarogva, egy szürke, robosztus, többemeletes háztömb előtt álltunk meg. „Davaj, szhagyiliszi!” - megszogattak őreink, csizmás lábukkal segítve leszállásunkat a magas platójú kocsirol, beteretelve bennünket egy boltozatos kapualjon át az épület fogadó-helyiségébe. Itt az ügyeletes őrség átvette iratainkat (Formulái) - két jókora, zsineggel átkötött iratszó mó volt ez, mely éveken át elkísért GULÁG-béli vándorlásaim alatt, s velem együtt tért vissza nyolc év múlva, ahol is az ÁVH vette azt pártfogásába... lehet, hogy ma is megvan valahol, ki tudhatja... Egy foglár megmotozott minket, majd adatainkat egy könyvbe beírta s intett, hogy indulás fel a lépcsőn.

A Conti utcai Fegyház patinás intézmény volt. Ránézésre is lehangoló látványt nyújtva rácsos ablakaival, melyek a külső járókelők számára is nyilvánvalóvá tették szomorú rendeltetését. A dúsan vasalt, masszív kapun bejutva, a vastag falak láttán, a rácsokkal elválasztott emeletek és folyosók labirintján át, amíg kijelölt cellánkhoz értünk, alkalmunk volt érezni ez ördögi terrorgépezet olajozott működését; a felvezező ismét átadott egy másik foglárnak, az újbóli motozás után intett s elindultunk előre a széles, kövezett folyosón. A folyosó két oldalán, úgy 6-7 m távolságra nyíltak a cellaajtók. Ezek előtt elhaladva, belülről csendes, de fenyegető morajlás hallott; az ormótlan kulcsos mellé még egy tolózár is szolgált. Az ajtók mellett, a falon 2-3 cm átmérőjű lyuk szemmagasságban. Nem tudtam, mi célú szolgálhat - de nem is volt időm ezen tépelődni. Az őrnagy megállt egy ajtónál, lecsatolta övéről arasznyi kulcskarikáját, az ajtó kitért - majd becsapódott a hátunk mögött. Talán 1945 decemberének vége felé jártunk akkor s én - a magam kis Felka utcai börtönmúltjával a hátam mögött, magamat tapasztalt börtönlakónak véelve - teljes nyugalommal léptem be. Még ma is eltölt az undor és borzadály, ha visszagondolok a látványra, amely ott minket fogadott. Talán egész nyomorult lágeréletem legmegrázóbb pillanata volt ez... bár később is volt részem tapasztalni, megélni hasonló helyzeteket, ilyen mélységes nyomorult lelkemben nem hagyott egyik sem. Talán mert addigra megédződtem. Ez viszont az első találkozásom volt azzal a mocskos csöcseléssel, amely valójában a felszabadítók második hullámát jelentette szerencsétlen Hazánk számára; az elsővonalbeli harcoló alakulatok után jöttek ők, a megszállók, a fosztogatók, lányainkat és asszonyainkat megerőszakolók, a büntetlenül gyilkolók, a söpredék. Akit még a saját katonai bíróságok is letartóztattak és elítéltek különböző bűncselekményeikért - főképpen dezertálás miatt - azokból láthattam vagy negyvenet a hatszemélyes cellába zsúfolva.

Mint veszett sakálok rohantak ránk, üres zsebeinket másodperc alatt kifogatva. Abban reménykedtek, hogy találnak valami zabrálni valót... Csalódás érte őket, de ez nem látszott torz pofájukon. Valamennyien mosdatlan, rongyos, tetves alakok voltak, köztük számosan különböző nemibetegséggel fertőzve. Itt jegyzem meg, hogy ezek többlet ételadagot kaptak gyógyszeradagjuk mellé - ezt rendszeresen beledobták a kübbe, nehogy meggyógyuljanak - és ezért egymást is igyekeztek megfertőzni és többnyire sikerrel. A levegő bűzös volt, majd-hogynem fojtogató. Az emberi test kigőzölgése, mocska keveredett a folytonosan „üzemelő” kübli orrfacsaró szagával.

Erre még rátett egy lapáttal az ablakon függő, vattából csavart fityil füstje, mely arra szolgált, hogy folytonéggő paraszával rágyújtási lehetőséget biztosítson a zárka előkelőinek. Majd elfelejtettem: a cipőtől megszabadítottak, valami elnyűt vacakot kaptam helyette és ez is kegynek számított.

Mint említettem, a cella egyik sarkában bűzlött a „parása” - a kübli. Ezt naponta egyszer ürítették. Jókora volt, a természetem mégsem fért bele és oldalt folyton csordogált. Fedele nem lévén pokoli bűzt árasztott. Természetesen az én helyem nem is lehetett másutt, mint ennek a szörnyűségnek a tőszomszédságában.

A koszt szabályos moslék volt, ezt az egykori köpöcsészekből fogyaszthattuk el; bádogból voltak. Evőeszköz nem volt, de nem is hiányzott a lötyyhöz. Kenyéradagunkat általában megdézsmálták, legcélravezetőbb volt azonnal befalni... nem volt nehéz megtenni. Itt láttam először szovjet „kenyeret”... Szegletes, fekete ragacs volt. Állítólag, ha falhoz vágták odaragadt. Én soha falhoz nem vágtam, de azt sem láttam, hogy valaki megtette volna.

Talán 2-3 hónapot töltöttem itt Jánossal, mondhatom barzalmas volt. Nem is a bezártság, a silány koszt miatti állandó és maró éhségérzet, sokkalta inkább azok miatt az emberi mivoltukból kivetkőzött (majdnem azt írtam „barmok” miatt... de ez nem lett volna igazságos azokkal szemben, akik egykor a Kisjézust melengették lehetetlünkkel...) élőlények miatt, akikkel összezárva voltunk.

Megrázó élmény volt számomra itt megismerni Kókai Kún Jenő alezredes urat (a fia osztálytársam volt a rep. hdp. iskolában), akit egy napon a cellánkba belöktek. Arcán látni véltem az undor és rémület kifejezését, amidőn betántorodott ebbe a pokolba. A csőcselék azonnal rárontott, és szép csizmájától pillanatok alatt megszabadították. Ha jól emlékezem, elmondta, hogy a Katpol - élén Pályi tábornokkal - adta át a szovjeteknek. Talán április lehetett, hogy egy fogoly szállítmánnyal (Etap) Sopronkőhidára vitték. Többé nem láttam. Feltételezem, hogy nem élte túl a reá váró sorsot. Ha valaki meglátogatja a kőszegi volt Hunyadi Reáliskolai Nevelőintézet parkját, az ott álló Hősi Emlékmű talpazatára tekintve szép márványtáblán megtalálhatja Kósi Kún alezredes nevét.

Nem ritkán vert fel alvásnak alig nevezhető éjszakai kábulatomból sírás, jajveszékélés. Ilyenkor kivégzésekre került sor, és ezek helyszínéül az alagsori fürdő szolgált. Egy alkalommal egy alföldi, tanyasi családot vittek utolsó újjára. Nevüket kiáltották a visszhangzó folyosón. Később a fogház udvarán beindítottak egyik-két gépkocsi motort, ezek zúgkát elnyomta a bővések hangját. A hullákat aztán az egyik teherautó elvitte. Ez a gyakorlat márciusig tartott.

Máig emlékezetes számomra az a nap, amikor a Conti utcai kivégzőhely visszakapta eredeti rendeltetését, s végre: úgy-ahogy megmosakodhattam. Mintegy öt hónapja nem tudtam tisztálkodni. Szó szerint csupa mocsok voltam mindenütt. Hajam, szakállam, minden szőrzetem és a rajtam lévő kevés ruhám is telve volt tervekkel. Egy alkalommal, amikor egy másik zárkába tereltek valami oknál fogva, az ott lévő - láthatóan frissen letartóztatott két fiatal orosz katona „sztorik!”-nak szólított („öreg!”), láttam a szemükön, hogy sajnálnak. Persze ők még frissek voltak és jóllakottak is, mert az egyikük a köpenye zsebéből egy darab szép fehér „magyar” kenyeret vetett oda nekem, amit én hálásan köszönve, azonnyomban befaltam.

Egyik nap aztán futóúzként terjedt el a híre, hogy „Pajgyom v bányul!” - nem értettem, hogy ez mit jelent valójában. Úgy véltem, valami bányába visznek dolgozni. A szedett-vedett rablóbanda egészen fel volt ajzva... nem csoda, hisz ők épp oly mocskosak voltak, mint én. Felsorakoztattak a folyosón, és minden rongyunkat vinnünk kellett magunkkal. Lementünk a fürdőbe. Ott rongyainkat mind elvették, s ott álltunk pucéran, te-

vesen és bűdösen. Jánossal mindketten csont és bőr voltunk. Tetemen számos fekély éktelenkedett... nem részletezem. Végül - teljes borotválás után, hajunk lekopaszítása végeztével - belephettünk a zuhanyozó terembe. A gőztől alig lehetett valamit látni. Kerestem egy szabad vízugarat és a magamra kent feketés kenőcs lassan-lassan és kisebb-nagyobb darabokban, olykor szinte a bőrrömmel együtt oldotta le a reám kérgesedett mocskot. A víz inkább forró volt, mint meleg. Az a 3-5 perc valószínűleg menyország volt számomra: egyszerűen leírhatatlan. Nem sokára kizavartak az előtérbe, ahol már várt reánk a fertőtlenített ruha. Ez is jó érzés volt: a hideg, fűtetlen előtérben a jó meleg rongyokba belebújni. Sajnos a tervek egy része átvészelt a tortúrát, s tovább szívta kevéske vérünket. Azért csodálatos nap volt, és a cellánk padlóját is felsikálták.

Nem sokkal az emlékezetes fürdő után, egy szállítmányt állítottak össze. Jánossal egy vagonba kerülünk, és ebben a vagonban volt Kókai alezredes úr is. Am úgy hozta a sors, hogy útjaink elváltak: indulás előtt leszóltítottak, betuszkoltak egy gépkocsiba, mely mintegy félórás utazás után egy terjedelmes, szép épület előtt állt meg. Megérkeztem Vilma királyné úti „otthonom”-ba, ahol is az NKVD központja volt.

Itt minden kezdődött előlről: az „Intézmény”-be való felvételem, a magánzárka, kihallgatások. Kivételes elbánásban volt a szem: egyszemélyes ketrec a padlástérben. Meglehetősen hideg hely volt. Szerencsémre az egyik sötét sarokban - világítás nem volt - felfedeztem egy halom kócot és ezzel kitömtem ingemet és nadrágomat. Itt éjjel nem faggattak, s így kitömött ruhámban elég jól bírtam az éjszakát. Nappal megfelszállt a járkáltam. Az éhség nem mardosott úgy, mint a Conti utcában, valamivel emberségebb volt az ellátás, mivel itt is a maradékokból etettek. A levegő is jó volt, hisz nem bűzös, zsúfolt zárkám volt, mint annakelőtte. Olykor a napsugár is betévedt a padlástéri tetőablakon át.

Egy-két nap múltán, amikor elérkezettnek vélték az időt, gondolván, hogy a szellős rekeszben jól megpuhultam - elkezdődtek a kihallgatásaim. Azt szerették volna tőlem megtudni, hogy hol találhatnák meg a Boffalvai Gyurkát, volt rep. hdp. iskolai évfolyamtársamat. Ő hiányzott nekik ahhoz, hogy egy összeesküvő, fasiszta csoportot a maga teljességében leleplezhessenek. Persze nem tudtam érdemleges segítséget adni, még ha akartam volna sem. Így aztán vagy két hetet töltöttem odafent. Érdekesség kedvéért elmondom, hogy szegény Gyurkát talán egy évre rá Pesten mégis elkapták, és ha jól emlékezem, legalább 10 évet töltött Dzsugasvili lágereiben.

Ugyanakkor tudomást szereztem, volt gyöngyösi diákori társamról, aki ugyanennek az Intézménynek volt a vendége. Amennyire tudom, csalinak akarták használni, hogy Boffalvait kézrekerítsék. Ő azonban túljárt az eszükön és meglógott előlük. Sz került az osztrák határon átmennie. Ott kapcsolatba került magyar ellenállási csoportokkal. 1947-től rendszeres futárszolgálatot végzett, míg nem 1948 karácsonyán - amint azt Fehérvári István a „Börtönvilág Magyarországon” c. könyvében írja - a CIA árúsa folytán az AVH már várta a határon. Somhegyi László itt tűzharcba keveredett velük, s miután utolsó lövését is leadta, ráharcolt a nála lévő cian-kapszulára. Nagyon szerettem Őt, együtt próbálgattuk szárnyainkat a gyöngyösi reptéren: a Pipis-hegyen.

Végül is látták, hogy nem mennek velem semmire: a kihallgatások befejeződtek. Levittek egy közös cellába, ahol - be kell ismernem - arany életem volt: nem fáztam, meleg ételt is adtak és magyarokkal voltam együtt. Sajnos, nem emlékezem névszerint senkire. Itt töltöttem még néhány napot, majd egy szállítmánnyal elvittek Sopronkőhidára. Ez 1946. májusában volt.

Az utazás öt napig tartott. Enni talán egyszer kaptunk, azt hiszem, az őrszemélyzet a számunkra járó hideg ételmentet és lopta. De kit érdekelt ez? Amikor a soproni állomáson kiszálltunk, a ránk váró teherautóra nem bírtam felszállni.

A sopronkőhidai fegyházra visszaemlékezve meg kell állapítanom, hogy az egyik legkellemesebb volt azon 11 műintézet között, amelyben megfordulni életem során szerencsém volt. A parancsnok szigorú és becsületes ember lehetett, mert mindenki megkapta a neki járó 2x0,5 liter lötyöt és a 45 dkg fekete kenyert naponta. Ami nagyon fontos volt: a magyarok külön cétlátkban voltak. Minden tizedik napon fürdő volt, és a fertőtlenítés hatásos. Végre megszabadultam a tervektől. Orvosi vizsgálatra is sor került: emlékszem, hogy társaim egy emberként hördültek föl, amikor az orvos (maga is elítélt volt, egy derék zsidó) felszólítására letoltam a nadrágomat. A fenekem egyetlen tátongó seb volt a vitaminhiánytól, a piszkos ruhától, nem tudom. Ez a jó ember ekkor hozott valami sárga kenőcsöt, amivel néhány napig kengettem magam és a fekélyek lassan leszárdtak, elmúltak. Azonkívül naponta kaptam jó marékra való savanyúkáposztát.

Itt ismét összekerültünk Jánossal. Igen örültünk egymásnak, sokat beszélgettünk arról, hogy mit tartogathat még számunkra a jövő. No meg arról, hogyan lehet a poloskák ellen védekezni; napról napra meghúzták magukat, de éjszaka potyogott ránk az áldás. Engem különösen szerettek. Hiába feküdtünk a padlón, magunkat vízzel körülöccsolva. Ezek százával másztak fel a falon, hogy aztán a mennyezetről ránk vessék magukat, nem volt ellenük orvosság.

Lehetett már június, amikor bevagóniroztak egy szállítmányra való embert; becslésem szerint mi, magyarok a létszámnak a 10/0át tettük ki. Egy magyar vagonba 40 embert zsúfoltak össze oly módon, hogy annak két végében l-l szögesdróttal elhatárolt ketrecet alakítottak ki. Középen, a tolaajtó szélességében volt az őrségnek fenntartott hely: 3-5 fő tartózkodott ott. A ketrecek padlóján lyukat fúrta, ezen át kellett dolgunkat végezni. Nem részletezem, hogy egy ilyen akció mivel járt egy emberekkel teletömött térségben. Ahová én szorultam, ott a vagon oldalán egy vékony kis résen ki lehetett látni. Amikor Vámosgyörk állomáson megállt velünk a szerelvény, bizony összeszorult a torkom.

Az utazás Lembergig kb. 10 napig tartott. Naponta egy alkalommal kaptunk valami levesfélét: ebben a lötyben néhány szál káposzta úszkált halfoszalányokkal. Ezen kívül kétszer kaptunk egy-egy vödör forróvizet, reggel pedig belöktek valamennyi szárított kenyeret (szuharét) újságpapírba csomagolva, valamint húsz csapott evőkanál cukrot. Ez utóbbi sárga volt, de ízét nem tudom - ebből a magyaroknak nem jutott. Ugyanis már keverten utaztunk és ketrecenként az egy-két magyar jó, ha a száraz kenyérből tudott magának valamit szerezni.

Lemberg szomorú látványt nyújtott. Tántorgó léptekkel kutyagoltunk végig a városon. Kétoldali romos épületek, a meredező házfalak között mindenütt a pusztulás nyomai látszottak annak ellenére, hogy a háború már több mint egy éve véget ért. A járókelők alig vetettek ránk egy-egy pillantást... a látvány megszokott lehetett.

A város szélén egy irdatlan nagy tábor állott, ide tereltek minket és itt töltöttem el talán egy teljes hónapot. Ez a tábor volt a „Preszlinij punkt” az elosztóállomás. Mondhatnók: a GULAG előszobája. Ide futnak be az igények a Táv-Kelet Kazahsztan, az Ural és Szibéria légereiből... A Moloch farkasévégyű és ki-elégíthetetlen. Pedig a Vojennij Tribunalok ezrei dolgoznak megfeszített erővel sőt: a dolgok odáig fajultak, hogy a német fogolytáborokból szabadult szovjet katonákat egyből - rangjuktól és ki-tüntetéseiktől megfosztva - légerekbe irányítottak. Az ítélet sommás: 10-15 év fogságába; utolsó lövedékét agyába repíti, ajkán a „Za Sztalinul” felkiáltással. Ez nem tréfa, ezt így kell csinálni ahhoz, hogy hazatérve a Szülőhazába, elkerülhesse hazaárulóként való elítélését. Száz és százazrek jutottak erre a sorsra.

Az „Etap” - a fegyencszállítmány - a nyár kellős közepén indult ismeretlen cél felé. Itt már szovjet típusú vagonok lakói lettünk. Egy-egy vagonba 80 embert dugtak olyan módszerrel, mint azt a magyar vagonok esetében már elmondtam, azzal a különbséggel, hogy a két oldalsó ketrecet is kettéosztották: föld-

szinti és emeleti részre. Mind a négy rekesz 20-20 nyomorultat fogadott be. Az őrség itt is a vagonon belül volt, szökésre még gondolni sem lehetett. Az ellátás hasonló volt az addighoz: levesnek nevezett löty, a „szuharé”, egy vödör víz, ketrecenként - ezt általában az állomásokon merítették, és néha olajfoltok úsztak a felszínén, olykor fonóvíz („kipjatok” - forralt víz); s még ez volt a legjobb. Erről az útról csak annyit, hogy talán ez volt a leg-szörnyűbb az összes addigi, és a reám váró utak közül.

A nyári forróság - különösen, ha a szerelvény várakozott valahol, már pedig ezt gyakorta megtette, a vagonon belül az elviselhetetlenségig fokozódott. Utazásunk Lembergől a kazahsztáni Karabiszig 28 napig tartott. (Ez légvonatban is kb. 3800 km. a Keleti Hosszúság kb. 73 fokán.) Ami az időszámítást illeti: öt óra volt a különbség. (Az utolsó öt napban már nem tudtam enni, csak ittam volna, de a víz - ha volt - undorító, langyos és poshadt volt. Óreink is meglehetősen elcsigázottak voltak, pedig ők a nyitott vagonajtónál ültek. Naponta haltak meg emberek, ezeket egyszerűen kidobták a robogó vonatból - persze csak szigorú vizsgálat és jegyzőkönyvezés után. A vizsgálat igen egyszerű volt: az oldalukba nyomtak egy kihelyezett vasrudat. Ha erre sem mozdult, bizvást halottá lehetett nyilvánítani. Ez volt a módszer a láger halottaival is, s ott is bevált.

Az utolsó napokra nem nagyon emlékezem. Hosszú zokátolásokot követtek hosszú csendek, világosságot a sötétség, forróságot a fogvacogató hideg. Ami jó volt ebben az állapotban az a fájdalom és éhség hiánya.

Amikor végre megérkeztünk és az őrség „Davaj! Viha-gyitye szúki!” (Kifelé, kutyák!) kiáltására kiszédültem a vagon ajtaján, a tűző nap elvakított, alig volt jártányi erőm, hogy vagonbéli társaimhoz tántorogjak. Majd egyenként szólítottak mindenkit. Amikor a nevemet hallottam, felálltam, de hirtelen sötét lett és csend körülöttem. S ez csoda jó volt.

Amikor magamhoz tértem, azt hittem álmodom: egy fateknőben feküdtem - akár csak kisgyermek koromban, ahol Édesanyánk minket a jól befűtött meleg konyhában fűrésztgetett valamikor - és láss csodát: imé, itt vagyok és egy jószágos asszonyi kéz csutakolja rólam a rámkeményedett mocskot. Majd egy markos férfi lepedőbe csavar, hátára dob, sok szóban átvissz és ágyba fektet. Igazi lepedő és vánkos, igazi pokróc... Úristen, ez már a Menyország. Más nem is lehet. Aztán megint sötét lett és csend. Napokig tartó csend.

Ez a csodálatos állapot talán 3-4 napon át tartott. Néha magamhoz tértem kis időre; ilyenkor elmosódó alakokat láttam, amint fölém hajolnak, máskor énekhangot véltem hallani, magyarul. De olyan emlékem is van, hogy látom magamat, amint ott fekszem egy valódi vaságyon, pokróccal letakartan, de ebben nem voltam biztos; lehet, hogy álmodtam mindezt.

Lassanként visszatért belém az élet. A másnapokénti lézas rohamok elmúltak. Ma is csak hálával tudok gondolni arra az orvosnőre - ugyancsak elítélt volt - aki visszafordította velem Kháron ladikját. Agyszomszédom elmondotta - akkor már valamit értettem az oroszról -, hogy kétféle betegségem van: malária és cinga. Ez utóbbiról akkor még nem tudtam, hogy mi csoda; ma már tudom, hogy nem más, mint egy általános gyengeség, mely a szervezet alultápláltságából ered. Vitaminhiány is járul ehhez és a szervezet, ha felélte tartalékait, akkor kerül ilyen állapotba. Nevezik még disztrófiának, skorbutnak is. A kinin, a savanyúkáposzta és a némi vízzel kevert tej volt, ami lábra állított. A maláriám még kétszer visszatért, a „cinga”, a lágerbetegség is, de nem egyidőben. Nemsokára az l-es „Palata”-ból (kórteremből) átkerültem a 2-es, majd a 3-as terembe. Több tej nem volt, de a káposztából végig adták.

Nemsokára - talán augusztusban - indult velem egy Etap egy nyomorúságos, Dolinta (Völgycske) nevű faluba, melynek határában volt első, igazi lagerem: a GULAG teljesjogú állampolgára lettem.

(Folytatjuk)